

We leefden nooit binnen de draagkracht van de aarde, zouden we het kunnen?

Myriam Dumortier

Dat we als mensheid meer vragen van de planeet dan ze kan dragen, dat is ondertussen wel duidelijk. De *Earth Overshoot Day* valt elk jaar vroeger. We maken niet alleen onze interessen op, maar ook – en steeds meer – ons kapitaal. We destabiliseren ons klimaat, veroorzaken massa-uitsterving van de biodiversiteit en duwen onze aarde in een onvoorspelbaar Antropoceen. Hoe konden we daartoe komen? Laat ons even terug in de geschiedenis gaan.

Zo'n 120.000 jaar geleden verspreidde de *Homo sapiens* zich vanuit Oostelijk Afrika over de wereld. Daarmee onderscheidde hij zich voor het eerst van andere soorten, die trouw binnen hun ecosysteem bleven. De *Homo sapiens*, toen nog zwerver-jager-verzamelaar, ontmoette op elk continent andere megafauna, grote grazers dikwijls vele keren groter dan hijzelf, zoals in Europa de wolharige mammoet en de holenbeer. Het patroon van het uitzwermen van de mens over de aarde vertoont opvallende gelijkenissen met de uitstervingsgolven van deze megafauna, zelfs met het uitsterven van de Neanderthaler, die er de voorafgaande 100.000 jaar samen met de megafauna had overleefd. Er zijn steeds meer aanwijzingen dat de mens aan de basis van dit uitsterven lag.

Overexploitatie en het uitsterven van soorten, zo lang geleden al hadden onze voorouders hun eerste aanvaring met de draagkracht van de aarde. Na het verdwijnen van de grote grazers zou het landschap nooit meer zijn als voorheen, de trend was gezet.

De tweede omwenteling kwam er toen de *Homo sapiens* zo'n 10.000 jaar geleden op verschillende continenten tegelijk aan landbouw begon te doen, vermoedelijk was dit mogelijk geworden dankzij het stabiele klimaat van het Holoceen. De mens ruilde zijn nomadisch bestaan voor een sedentair leven, begon bossen te kappen, legde moerassen droog, domesticerde dieren en bouwde aan machtige beschavingen. Jared Diamond beschreef in *Ondergang*¹ waarom sommige grote beschavingen, zoals bijvoorbeeld die van de Maya's, ten onder gingen. Ze waren niet in staat om adequaat te reageren op de bedreigingen die zich stelden, vooral op de milieuproblemen die ze zelf hadden veroorzaakt, zoals erosie en droogte. Ze overschreden plaatselijk de draagkracht van de aarde en kwamen er bekaaid van af.

Zo'n 150 jaar geleden vonden we dan de verbrandingsmotor uit. Met deze derde omwenteling stuwden we de menselijke ontwikkeling pas echt naar ongeziene hoogten. Fossiele brandstoffen, gedurende 10 tot 100 miljoen jaar opgebouwd onder de grond, gingen in ijltempo in rook op. De concentratie CO₂ in de atmosfeer steeg van 280 naar 400 ppm, de aarde warmde bijna 1°C op en tal van andere milieuproblemen lieten zich voelen, deze keer op wereldschaal. Het uitsterven van soorten en de degradatie van ecosystemen kwamen in een stroomversnelling. In 1972 werd de penibele toestand

Het patroon van het uitzwermen van de mens over de aarde vertoont opvallende gelijkenissen met de uitstervingsgolven van deze megafauna.

van de aarde voor het eerst pijnlijk duidelijk in het rapport *Limits to Growth*, dat veel publiek debat veroorzaakte maar – alweer – onvoldoende adequate reactie. De naoorlogse *Trente Glorieuses* brachten bedwelmende welvaart, de taart werd steeds groter en tegen de jaren '70 piekte de gelijkheid tussen mensen. Onze voorspoed leek niet stuk te kunnen.

In *Uitstoting*² toont Saskia Sassen hoe dit systeem in de jaren '80 op zijn limieten botst, en vanaf dan niet alleen giftige stoffen, maar ook mensen uitstoot. De taart wordt niet meer groter. Steeds meer mensen vinden geen leefbare plek meer op deze aarde, elk jaar wordt het aantal vluchtelingen groter. Het overschrijden van de draagkracht van de aarde heeft niet langer alleen ecologische, maar ook sociale gevolgen. Tot overmaat van oneerlijkheid worden net zij die het minste bijdroegen aan de overexploitatie van de aarde het zwaarste getroffen.

Het verleden laat een merkwaardige conclusie toe: wij, de *Homo sapiens*, hielden ons nooit aan de draagkracht van de aarde, er is geen oplossing te vinden in het verleden. Terwijl de aantasting eerst traag verliep en de gevolgen lokaal bleven, is er nu in een

escalatie aan de gang en is het bereik wereldwijd. Deze zomer kreunde het volledige noordelijke halfmond onder hitte en droogte. Binnen enkele jaren is *Limits to growth* 50 jaar oud, maar slagen we er nog altijd niet in om adequaat te reageren op de problemen die we zelf veroorzaakten. We blijven dralen en kostbare tijd verliezen.

Wij, de Homo sapiens, hielden ons nooit aan de draagkracht van de aarde, er is geen oplossing te vinden in het verleden.

Nochtans is ondertussen heel wat reactie op gang gekomen. In verspreide slagorde krijgen zowel overheden, burgers als bedrijven oog voor duurzaamheid, binnen de marge die hun economie het toelaat. Het motto is efficiëntieverhoging: de ecologische impact verminderen zonder de economie te verstoren. Door de economie zo centraal te stellen volgt echter steevast een *rebound*: een gezin plaatst zonnepanelen, bespaart elektriciteitskosten, en maakt daarmee een extra vliegtuigreis. De uiteindelijke balans voor de planeet is negatief. Het is duidelijk dat we met deze benadering het in Parijs afgesproken maximum van 1,5 tot 2°C temperatuurstijging snel zullen overschrijden. We stevenen tegen 2100 af op een gemiddelde temperatuurstijging van 2 tot 4°C of zelfs meer, en dit terwijl het recentste IPCC-rapport zo fel waarschuwt voor de risico's van een stijging van 1,5°C³. Efficiëntieverhoging alleen kan het tij niet keren, de *Earth Overshoot Day* zal blijven vervroegen en het lot van de Maya's dreigt op wereldschaal.

Maar zou de mensheid, die een geologisch tijdperk kan doen omslaan, dan echt niet in staat zijn om zijn eigen voortbestaan te verzilveren door zich binnen de draagkracht van de aarde te voegen? Kate Raworth reikt een model aan dat ons op weg kan helpen, een donut-economie⁴, met de draagkracht van de aarde als bovengrens en de duurzame ontwikkelingsdoelen als ondergrens. In plaats van ons te laten leiden door wat onze economie toelaat, vertrekken we vanuit de ruimte die de aarde de voltallige wereldbevolking biedt. De praktijk is heel eenvoudig: bij elke keuze die we maken gaan we niet langer voor het economisch meest rendabele, maar voor het sociaal en ecologisch meest verantwoorde, we proberen daar zelfs de beste in te zijn. Het vermindert onze economische slagkracht, maar versterkt ons op ecologisch en sociaal vlak. We laten de overdaad aan overbodige spullen en activiteiten achter ons, en kiezen voor

de economie van het genoeg: van efficiëntie naar sufficiëntie. Minder spullen en activiteiten betekent minder consumptiestress en meer tijd, tijd om te genieten van waar we echt van houden, en door te brengen met wie we echt genegen zijn. Het resultaat is één grote opluchting.

Fictie? Neen, de praktijk bestaat al, het volstaat erbij aan te sluiten. Biolandbouwers kiezen niet voor maximale opbrengst, maar voor voedselproductie in harmonie met de natuur, de enige manier om op lange termijn aan landbouw te kunnen blijven doen. Meer dan 50.000 Vlamingen zijn coöperant bij *Ecopower* en produceren samen elektriciteit die 100 procent van eigen, lokale hernieuwbare energie komt. 125.000 Mensen bellen met een *Fairphone*, een telefoon met een levenscyclus met een zo positief mogelijk effect op werkomstandigheden en leefomgeving. Het stoort hen niet om daar meer voor te betalen. *Triodos Bank* financiert enkel organisaties en bedrijven die ondernemen met respect voor mens en milieu. Met het *Sigma*plan koos de Vlaamse overheid ervoor niet langer tegen het water te vechten met nog hogere dijken, maar om land weer prijs te geven aan overstromingsgebieden en dus samen te werken met de natuur. Het zijn maar enkele voorbeelden. Er zijn er meer, maar nog niet genoeg.

De conclusie is duidelijk, er is een mogelijkheid om ons binnen de draagkracht van de aarde te voegen, en als we heel snel zijn en goed samenwerken kunnen we heel misschien nog binnen de 1,5°C temperatuurstijging houden. Volgens Harald Welzer⁵ kunnen we met 3 tot 5 procent van de bevolking het tij keren, op voorwaarde dat mensen uit alle geledingen van de samenleving meedoen. Onze kinderen en kleinkinderen hebben uw medewerking hard nodig, doet u mee?

Bio

Myriam Dumortier is redactielid van Oikos.

Eindnoten

1. Diamond, J. (2007). *Ondergang. Waarom zijn sommige beschavingen verdwenen en hoe kan de onze haar ondergang voorkomen?* Spectrum, Utrecht.
2. Sassen S. (2015). *Uitstoting. Brutaliteit & complexiteit in de wereldeconomie.* Acco, Leuven.
3. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2018). *Global Warming of 1.5°C.* WMO, UNEP.
4. Raworth K. (2017). *Doughnut Economics. Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist.* Random House Business Books, London.
5. Welzer H. (2014). *Zelf denken. Een leidraad voor verzet.* Uitgeverij Jan van Arkel en Oikos.